

pisao E. Ferasin o odnosu ženidbe i djevičanstva. Autor pri tom analizira značenje 10. kanona Tridentskog sabora o sakramentu ženidbe u kojem je riječ o prednosti djevičanstva ili celibata pred ženidbom (DS 1810). Da se izbjegnju jednostranosti i pre naglašavanja, valja imati na umu kontekst i povijesnu pozadinu tog kanona, a zatim i razvoj suvremene teologije. Usporedi o tom predmetu i G. Moioi, »Verginità«, u Dizionario enciclopedico di teologia morale, Roma 1973, str. 1134—1143.

Treći i četvrti dio su više praktične i pastoralne naravi. Treći dio raspravlja o temeljnim vrednotama koje valja ostvarivati u braku. Tako G. Pianazzi analizira fenomen bračne ljubavi i uspoređuje je s duhovnom kršćanskom ljubavi i s prijateljstvom. On vidi tri sloja u bračnoj ljubavi: fizički, osjećajni i duhovni, što je uostalom, više-manje općenita podjela. Pri tom nastoji dati spolnom elementu pravi okvir, vršeći pri tom stanovitu kritiku dokumenta o spolnosti što su ga 1973. godine izdali njemački biskupi a koji je inače vrlo zapažen i cijenjen (str. 299). U svakom slučaju njegove završne riječi posve su ispravne: »*Ille cemo spasiti obitelj ili cemo izgubiti sve:* a spas obitelji prvenstveno se sastoji u ozbiljnom ostvarenju bračne ljubavi, od koje potječe svaki pozitivni učinak.« Zatim G. Bonomi raspravlja o odgovornom očinstvu (ili roditeljstvu). Pri tom on polazi svojevrsnim putem analize pojmova kao što su »očinstvo« i »odgovornost« da bi objasnio što je to »odgovorno očinstvo«. Sve te analize mogu biti opravdane, ali u današnjoj moralnoj situaciji čovjek bi očekivao konkretniji pristup. P. Scabini tumači u čemu se sastoji bračna duhovnost, što je veoma korisno u naše vrijeme. C. Martino, advokat rimske Rote i član brojnih ustanova u vezi s obitelji, u svom članku iznosi bračne vrednote na pozadini negativnih iskustava koja se vrlo često stječu u bračnim parnicama i u savjetovalištima, a Romilda Martino-Botticelli, također advokat s bogatim iskustvom sudske prakse glede maloljetnika, također iznosi slična iskustva iz raznih susreta s maloljetnicima.

Četvrti i zadnji dio govori o sve aktualnijoj temi pripreve za brak. Psiholog A. Ronco opisuje psihopedagoške uvjete u razvoju ljubavi, L.

Macario govori o braku i obitelji kao o »realnosti u izgradnji«, D. Tetta-manzi o zaručnicima i njihovim moralnim problemima, osobito što se tiče predbračnih odnosa, a L. Cupia o bračnim savjetovalištima, posebice u Italiji. Na kraju L. Brandolini govori o katehezi za brak, posebice o predbračnom »katekumenatu«, koji na žalost nije predviđen u obnovljenom obredu sakramenta ženidbe, što po autorovu mišljenju predstavlja veliku prazninu.

Ovako zaokružena tematika zbornika svakako je veoma korisna, posebno za svećenike u neposrednoj pastvi koji nemaju vremena da posegnu za raznim stručnim monografijama. Ipak bi bilo poželjno da su neke aktualne teme, pomalo i sporne, došle više do izražaja, barem kao informacija. Tako novija egzegeza donijela je koješta što baca malo njasiranije svjetlo na tzv. »Matejeve klauzule« i općenito problem rastave. Pastoral vjernika u crkveno nevaljanom braku nije obrađen. Djelomično je taj vid obrađen u ranijem zborniku, ali prvenstveno u vidu sakramenta pokore, ali valjalo je i u ovom svesku dodirnuti se te problematike, jer ona prelazi okvir samog sakramenta pokore i uključuje mnoge druge pastoralne aspekte. Sve u svemu, knjiga će dobro doći svećenicima, odgojiteljima i svima kojima je stalo do zdravih brakova i sretnih obitelji.

Marijan VALKOVIĆ

B. HÄRING, MORALE E SACRAMENTI. SPIRITUALITÀ SACRAMENTALE, Edizioni Paoline, Bari 1976., str. 311.

Među brojnim spisima Bernarda Häringa u kojima ovaj uvaženi teolog pokušava moralnu teologiju približiti svagdanjem životu, treba svakako spomenuti studiju »Moral i sakramenti«.

Autor ističe odmah na početku knjige da ne namjerava iznositi neka konačna rješenja, vezana uz problematiku sakramenata, nego da želi potaknuti na razmišljanje koje bi moglo biti od koristi u pronalaženju trajnijih rješenja vezanih uz spasonosno primanje sakramenata. Da bi se ljudima današnjice moglo pomoći u traženju puta spasenja neophodno je da moralna pouka vodi računa o stvarnim i neposrednim problemima, potrebama i opasnostima našega vreme-

na, kao i o vjernosti božanskoj tradiciji. Sakramenti hrane kršćanski život, oživljuju ga, daju mu snagu i potpuno ga usmjeruju prema Kristu.

Drugi vatikanski sabor predstavlja važnu prekretnicu u poimanju nauke o sakramentima. Odlučno se je odupro svim oblicima legalizma i sakramentalizma, tako često prisutnih u teoriji i praksi minulih vremena. Jasnije je istaknuto da naši suvremenici osjećaju i očituju neodoljivu težnju i potrebu za etikom koja će u središte svojih razmatranja postaviti ljudsku osobu koja ne može i ne smije biti žrtvovana radi spasavanja nekih zastarjelih institucija ili nadiđenih načela. Potreban je moral koji će sve stvari usmjeriti k službi i dobru osobe i zajednice. U tom slučaju i sakramenti će se jasnije očitovati kao Kristova osobna prisutnost, osobni susret, poruka radosti i života.

U daljnjem dijelu uvodnog izlaganja B. Häring kaže da bi bilo lijepo i poželjno kada bi sav ljudski život, tj. sve ono što čovjek jest, što on čini i želi, bilo neprestano klanjanje pravome i živome Bogu. Ali treba odmah spomenuti da suvremeni sekularizirani svijet, slično kao i minule sakralizatorske kulture i civilizacije, očituje trajnu opasnost podjele i nezaustavljeno udaljavanja konkretne životne stvarnosti od života vjere. U prilog svojih tvrdnji B. Häring donosi više činjenica.

Na prvom mjestu spominje čovjekovo robovanje vlastitom radu. Čovjek je postavljen da upravlja svijetom, ali kao biće koje je stvoreno na Božju sličnost mora paziti da ne postane rob socijalnih, ekonomskih i drugih struktura koje je on sam stvorio. Svoju slobodu i superiornost nad prolaznim dobrima čovjek može sačuvati i dalje razvijati samo onda ako u Bogu i jedino u njemu traži smisao i vrijednost svojega rada i života.

Skrupulozno opsluživanje uputa i pravila o štovanju Boga također je jedan od načina udaljavanja čovjeka od pravog kulta i svagdanjeg života. »Pre-savjesnost« na tom području uništava svaku inicijativu, svježinu i novost u naviještanju i priopćavanju božanske poruke ljudima. Želimo li obnovu sakramenata i njihov srast sa životom, potrebno je imati na umu riječi koje je Krist uputio ženi samaritanki, tj. da pravi klanjaoci štuju Boga u »duhu i istini«.

Ono što se nikako ne smije zaboraviti, a što je specifično za kršćanski moral i po čemu se on razlikuje od svih ostalih etičkih sistema jest činjenica da kršćanski etika u Kristovom svećeništvu i sakramentima Novoga saveza ima svoj izvor, oblik, pravilo i cilj. Sveto pismo kao i crkveni Oci, kaže Häring, naglašavaju taj kristocentrizam sakramenata. Obnova moralne teologije posredstvom sakramenata može se ostvariti na dva načina:

a) Potrebno je ponovno otkriti stvarnost znakova: riječi i obredi trebaju biti sakramentalna kerigma tj. da u liturgijskom slavljenju pokreti, obredi i riječi tvore jedinstvenu poruku i odgovor preko kojih biva jasna i shvatljiva stvarnost koju sakramenti označuju i ostvaruju.

b) Drugi korak u ponovnom otkrivanju jedinstva života i sakramentalne stvarnosti jest pripadnost sakramenata moralnom životu koji svoje vrhovno pravilo prima posredstvom Božjih darova očitovanih preko sakramenata.

Samu raspravu o moralu i sakramentima Häring je podijelio na tri dijela a glavne misli bile bi sljedeće:

U prvom dijelu govori se o Kristu kao velikom sakramentu te o misiji Crkve koja treba da bude Kristov sakrament. Veoma jasno se ističe kristocentrična dimenzija cijelog života. U središtu ljudske povijesti stoji Krist koji govori, žrtvuje se za ljude i sve stvoreno podržava u opstojanju. Preko Njega i u Njemu Otac je u »punini vremena« objavio i ostvario svoj plan spašavanja ljudi.

Prvotna zadaća Crkve i razlog njenog opstojanja jest upoznavanje Krista i obznanjivanje njegove prisutnosti. Crkva nadalje treba biti sakrament ljubavi i nasljedovanja Krista. Duh Sveti je počeo njene vitalnosti. Njegovim djelovanjem Kristova ljudska narav postala je savršeni sakrament Božje ljubavi i Krist u snazi svoje spasiteljske ljubavi izliva nad Crkvu tog istog Duha kao znak i zalag svoje neograničene ljubavi prema njoj. Kao hodočasnica prema nebeskom Jeruzalemu Crkva mora biti svjesna da u ovo sekularizirano vrijeme sakramenti trebaju biti prikazani i slavljani prvenstveno kao bogoštovlje koje je potpuno sraslo sa životom. Krist zove preko njih cijelo čovječanstvo k jedinstvu i proslavi imena nebeskog Oca. Preko sakramenata Krist posvećuje i svojoj veliko-

svećeničkoj žrtvi pridružuje sve ljude. To Kristovo i naše djelo nikada ne smije biti odvojeno od životne stvarnosti i mora biti prinašano Bogu u pravoj bratskoj ljubavi.

U drugom dijelu studije autor se zaustavlja na sakramentima kao djelotvornim i privilegiranim znakovima milosti. Krist ih je ustanovio kao vidljive znakove milosti a Crkvi je povjerio da ih ona u Njegovo ime spasonosno dijeli ljudima. Ovo ipak ne znači da sakramenti imaju monopol nad milošću. Krist i Duh Sveti nisu tako vezani isključivo na te znakove milosti da ne bi mogli i htjeli ostvarivati plan spasavanja ljudi i mimo tog načina.

Sakramenti su, nadalje, znakovi nade, klanjanja u duhu i istini te znak Novoga saveza. Pisac se vraća na izlaganja Tome Akvinskoga i obilno se služi njegovim djelima, osobito Summom teološkom, te komentarima na poslanice Galaćanima, Rimljanima i Korinćanima.

U trećem dijelu knjige autor nastoji svoja prethodna izlaganja primijeniti na sakramente ženidbe i pomirenja (pokore). Činjenica je naime da upravo ta dva sakramenta, koji izražavaju nepovjerenje prema sekularizaciji, mogu dosta pomoći u otkrivanju prave vrijednosti sakramenata i potaknuti da ih se tako slavi da oni budu neprestani navještaj Krista.

Govoreći o sakramentu ženidbe Häring odmah kaže da Bog nije stvorio muškarca i ženu jedino i prvenstveno zbog biološkog cilja nego i zato da bi u zajedništvu života i ljubavi sudjelovali na božanskom stvaralačkom djelu te naučili kako je potrebno drugoga ljubiti i biti ljubljen. Glavni cilj svakog braka je autentično iskustvo ljubavi koja oblikuje osobe da one tom ljubavlju zrače tijekom cijelog života. Preko ženidbe bračni drugovi se oslobađaju samoće i egoizma i ujedno se pripremaju za najvažnije djelo života koje se sastoji u rastu ljubavi i međusobnog upoznavanja. U tako shvaćenoj i proživljavanoj ženidbi i seksualnost dobiva svoj pravi smisao.

Brak među kršćanima je osim toga i sakrament jer oni kao vjernici sa sigurnošću spoznavaju izvor i cilj njihove ženidbe. Sjedinjeni istom vjerom u veselom primanju Krista koji je njihov put, istina i život kršćanski bračni drugovi zazivaju moć Duha Svetoga koji im daje pravi život.

Vjernici nastoje da uz pomoć milosti budu što sličniji Kristu, velikom sakramentu, koji ih neprestano nadahnjuje svojom stvaralačkom i otkupiteljskom ljubavlju. Svjesno proživljavati ženidbu kao sakrament znači trajno »hodati« s Kristom koji pročišćava i postepeno oplemenjuje život bračnih drugova.

Posljednje stranice izlaganja o sakramentu ženidbe dotiču se i veoma velikih problema: što činiti kada među bračnim drugovima nestane ljubavi, koji su ciljevi ženidbe, o patrijarhalnoj strukturi obitelji, o uvodeњу monogamije u kulture tradicionalno poligamičke i slično?

Sakramentu pomirenja (pokore) posvećeno je posljednje poglavlje knjige. U izlaganju misli o obnovi i najtjesnijem povezivanju ovog sakramenta s konkretnim životnim prilikama posebno je istaknuta važnost tzv. bratske opomene koja je kao neki most između svagdanjeg neobrednog iskustva i sakramenta pokore. Bratska opomena učinjena s poniznošću i blagošću plod je Duha Svetoga a u Crkvi je bila u praksi već od najstarijih vremena.

Daljnji dio Häringovih izlaganja o sakramentu pomirenja odnosi se na krizu pojma i smisla grijeha te na različite oblike slavljenja ovog sakramenta. Autor ističe da nije ispravno ljude prisiljavati da prime sakrament pokore, naglašavajući pritom vrijednost zajedničkih pokorničkih slavlja koja završavaju generalnim odrješenjem. Ova zajednička pokornička slavlja ipak treba organizirati tako da se ne bi obezvrijedila ili posve napustila praksa pojedinačne tj. osobne ispovijedi.

Na kraju ovog kratkog prikaza potrebno je istaknuti višestruku korist Häringove studije »Moral i sakramenti« osobito u pastoralnom radu, jer ona obiluje teološkim mislima, a posebno koncilskim idejama o obnovi sakramenata i nužnosti njihove povezanosti s konkretnim životom. Možemo požaliti da autor svoje uvodne misli nije protegnuo i na ostale sakramente, ali i ovako one će dobro doći svima koji se u svojoj pastoralnoj praksi susreću s problemima vezanim uz sakramente ženidbe i pokore.

Marijan BIŠKUP OP